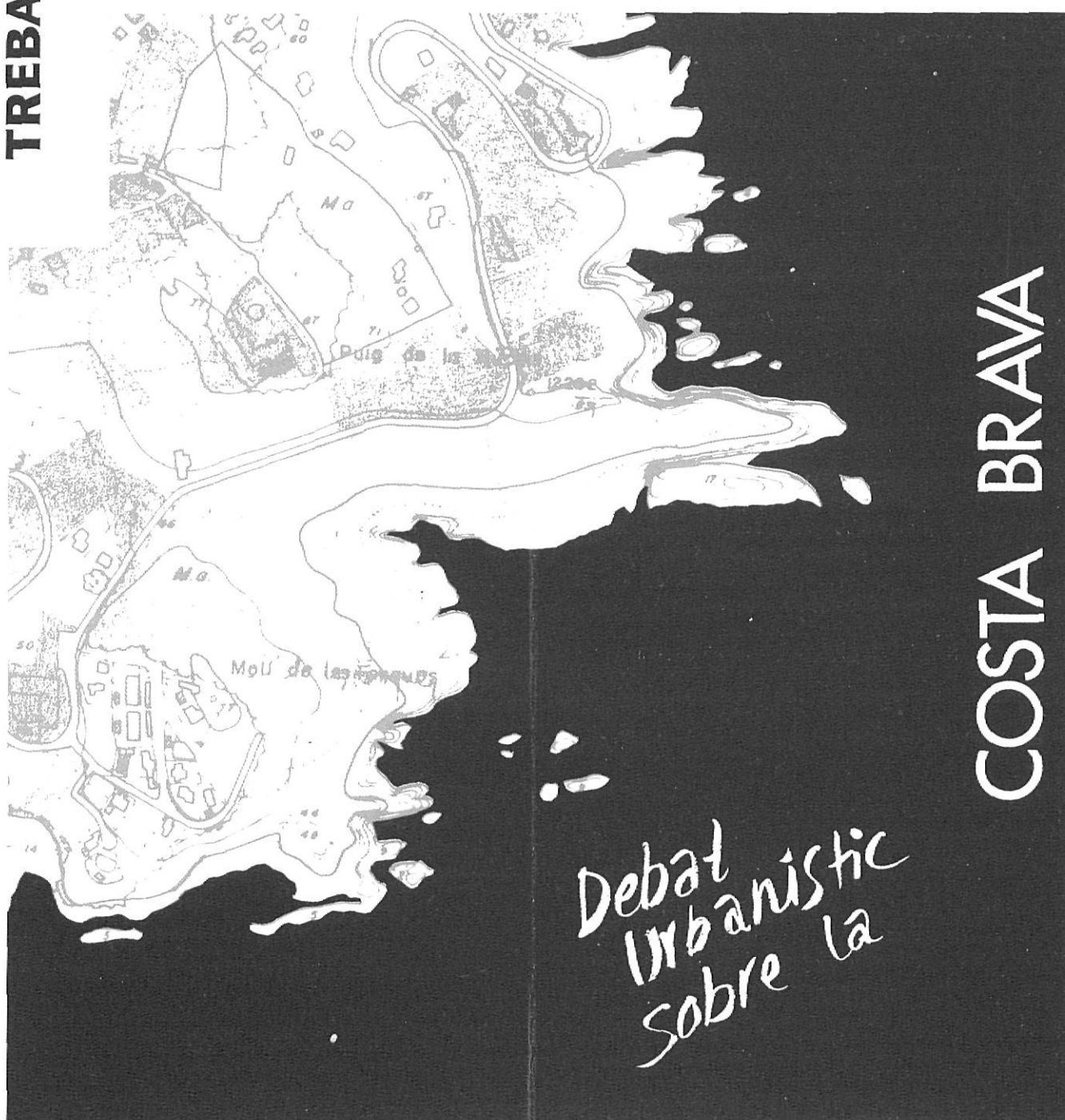

Deu anys després de la seva constitució, els ajuntaments democràtics no han pogut salvar el litoral gironí dels estralls de l'especulació. En el Primer Debat Costa Brava, en plena transició, hi havia esperança que les autoritats democràtiques aconseguirien aturar la degradació del paisatge costaner. Ara, en el segon debat dut a terme a Begur el passat mes de novembre, arquitectes, polítics, urbanistes i intel·lectuals han mostrat la seva desesperació en veure perduda la primera línia de mar, i han reclamat al govern català un projecte global d'actuació per preservar el poc que queda.

COSTA BRAVA

Debat
Urbanístic
sobre la

La Costa Brava, entre l'esperança i la desesperació

PAU LANA O / CARME VINYOLE S / MIQUEL TORNS

En una de les escenes centrals de la pel·lícula Pandora, una llarga, verge i solitària platja era l'escenari on dos homes competien en cotxe sobre la sorra intentant conquerir el cor de la bellíssima Ava Gardner. Avui, trenta anys i escaig després, en veure les imatges, serien molt poques les persones que, sense conèixer al detall la història del rodatge, reconeixerien aquella geografia poblada de pins i eucaliptus, una mena de món utòpic que el progrés, el turisme, l'especulació desenfrenada i la mala planificació urbanística han transformat de platja en una ciutat que es coneix com la Platja d'Aro. Sense ser únic, l'exemple de la urbs comercial sorgida enmig del desert ens podria fer reflexionar sobre la trista sort que han patit el que antigament es coneixien com la Marina de la Selva i la Marina de l'Empordà, fins que la frase poc afortunada d'un periodista nacionalista les unificà i dotà de denominació d'origen transformant-les en Costa Brava. L'etiqueta literària, adoptada i vulgaritzada per les agències de viatges i els eslògans publicitaris que l'han emprada per difondre les excel·lències del litoral gironí arreu del món, ha comportat l'afluència massiva del turisme i amb ell la transformació-destrucció del paisatge natural i humà de la zona.

En el moment actual, tres dècades després que Hollywood convertís les marines de la Selva i l'Empordà en plató escollit on brillaven astres tan principals com Ava Gardner, Montgomery Clift, Elizabeth Taylor o Yul Brinner, els canvis de l'entorn físic i biogeogràfic, de les estructures socioeconòmiques, han estat tan impor-

tants que la degradació de la costa ha mobilitzat un i altre cop diferents sectors públics i privats intentant trobar una resposta a la qüestió: Què ha passat amb la Costa Brava? Realment, i tal com va dir l'urbanista Wedepohl, el professor de la Kunst Akademie de Berlín, que l'any 59 fou invitat a participar en el Primer Congrés Nacional d'Urbanisme, la malifeta produïda a la Costa Brava ja no té remei. És definitivament una batalla perduda, o el poc que queda es pot salvar?

La força de la desesperació

El novembre passat, coincidint amb el desè aniversari de la formació dels primers ajuntaments democràtics, els arquitectes i urbanistes catalans es reuniren a Begur per fer balanç del que s'havia aconseguit a la costa en un període de gestió popular tan significatiu.

El Debat urbanístic de la Costa Brava tornava a portar sobre la taula temes vells i mal resolts. L'any 1976, en el Primer Debat Costa Brava es denunciava públicament «la inexistència d'una política adequada de protecció del paisatge, la ineficàcia dels organismes teòricament creats per defensar-lo i la manca d'una normativa concreta i eficaç per exercitar la defensa». La proclama, feta en plena transició cap a la democràcia, tenia la força de l'esperança. A les resolucions finals del Segon Debat Costa Brava, tot i que es valorava molt positivament el plantejament urbanístic municipal dels darrers anys, els arquitectes donaven per perduda la primera línia de mar, mentre que consideraven

imprescindible l'aprovació del Pla d'Interès Natural —PEIN— i reclamaven la intervenció directa de la Generalitat per resoldre els problemes que afecten el litoral gironí. La proclama feta en plena integració europea té la força de la desesperació.

En l'article titulat «El ser o no ser de la Costa Brava», aparegut el 12 de novembre al *Punt Diari* i firmat per Narcís Jordi Aragó, l'autor recordava que en el Primer Congrés de Turisme, celebrat a Barcelona el 1919, ningú no va parlar de paisatge. Quinze anys més tard, la Generalitat republicana convocava la conferència «Costa Brava», a Girona amb l'objectiu de «preservar les velleses naturals dels perills que representava la desordenada actuació de la propietat privada i posar en valor en benefici de la col·lectivitat». Paral·lelament i amb motiu de la reunió, *L'Autonomista* de Girona publicava: «Allò que constitueix l'encís de la Costa Brava és el paisatge, el mar, les roques, les cales, els caps, les coves i també el paisatge de les construccions típiques de les poblacions de pescadors. Tot el que cal és administrar el paisatge i procurar que les noves construccions i urbanitzacions que s'hi projectin s'ajustin a aquella espontaneïtat popular». Accions com les dutes a terme a s'Agaró, al cap Roig, l'assentament d'un turisme de luxe i gran classe compost per aristòcrates, financers, estrelles de cinema i potentats, semblava convertir la Costa Brava en paradigma de l'administració paisatgística i punt privilegiat de *pelegrinació*. Competint amb la Riviera o la Côte d'Azur, les marines gironines visqueren una vertadera edat d'or urbanis-

Quan semblava que aturant l'especulació horitzontal podria salvar-se la costa, les cases adossades han significat un nou factor de degradació.

FOTOGRAFIA: CARMÉ VINYOLES

tica, fins que als anys cinquanta la irrupció del turisme en massa, el creixement sobtat i autàrtic i la manca absoluta de planificació, invertiren inflexivament la filosofia de l'oferta, i es buscà més la quantitat que la qualitat. El cost exigít fou massa alt.

El turisme pertorbador

Com puntualitza Yvette Barbaza

en el pròleg de la primera edició catalana de la seva gran obra *El paisatge humà de la Costa Brava*, «en canvi la irrupció del turisme es va revelar d'entrada com una variable fortament perturbadora dels equilibris anteriors, fossin físics, biològics o humans. La lògica del nou sistema tenia, però, punts comuns amb la dels precedents: l'obertura cap a l'exterior, la importància de les relacions internacionals, l'exigència d'un equipament

específic i una inversió capitalista... Explotant unes aptituds del medi considerades fins llavors improductives i gratuïtes (el mar com espai de recreació, la bellesa del paisatge, el clima...) hauria pogut desenvolupar-se sense grans prejudicis per a les seves altres activitats, per addicció i enriquiment del sistema anterior i no per substitució. N'hi hauria hagut prou fent que la seva expansió hagués estat dins de les possibilitats del medi. L'estesa

L'especulació horitzontal

Joan Cals ha definit la situació actual de la Costa Brava com «una suma d'irregularitats petites que juntes han fet una gran desgràcia col·lectiva». La frase recull tota la tragèdia viscuda pel litoral gironí, on, si bé l'actuació dels urbanistes en els darrers deu anys ha aconseguit frenar la proliferació d'edificis amb setze plantes, com els aixecats a la Platja d'Aro, Palamós o Calonge, no ha aturat la contínua degradació urbanística. L'absència d'un pla global d'actuació sobre la zona litoral i el fet que els plans generals aprovats pels ajuntaments costaners després del franquisme no hagin servit per ordenar convenientment la costa, ha encetat una nova dinàmica definida per Joan Cals com «la tirania de les petites destruccions». Deixant al marge tota la càrrega lapidària de l'afirmació, el cert és que la costa gironina s'ha vist sotmesa a una contínua febre constructora enfocada a la segona residència. Les tarres del passat, un planejament urbanístic que moltes vegades ha arribat tard, i gairebé sempre fracassat en l'objectiu de disciplinar el creixement i controlar els efectes de l'especulació del sòl, han fet que el paisatge de la costa s'anés degradant progressivament i que alcaldes afectats, com Josep Vicente, diguessin que «els enemics de la Costa Brava són tres: la forta demanda de segona residència, la necessitat de mantenir l'activitat laboral de la construcció i els propietaris actuals que volen treure rendibilitat dels seus terrenys».

En aquest context no ha d'estranyar ningú que

molts propietaris i especuladors urbanístics s'hagin espremut el cervell perquè, sense vulnerar les disposicions recollides en els plans parcials, puguin aprofitar tant com sigui possible els terrenys i les primeres línies de mar. Així, si per una banda s'ha aturat la proliferació dels grans gratacels, ha sorgit un nou fenomen curiós que en l'argot dels arquitectes es coneix com a «cases per a barrufets». Situada en llocs de gran saturació urbanística, com la muntanya del Pastor de l'Escala, les urbanitzacions de La Bora a Begur i d'Aigua Gelida, entre Begur i Palafrugell, a Roses o en la més espaiosa platja de Pals, les «cases per a barrufets» compleixen els mínims requisits establerts per la legislació. L'edifici ocupa entre trenta i quaranta metres quadrats, comptant la sala d'estar, el menjador-dormitori, la cuina i el lavabo. Tot un habitatge que s'ofereix a preus molt assequibles —entre tres milions i tres milions i mig de pessetes—. Així, amb poc poder adquisitiu es pot comprar una casa unifamiliar, encara que sigui per a barrufets, la qual cosa, i en paraules de Juli Lluëca, redactor del Pla General de l'Escala, provoca que «es fan el màxim nombre de vivendes en el mínim espai possible, per la qual cosa l'espai construïble està esgotat i no hi ha cap possibilitat de fer ampliacions». Pere Solà, per la seva banda, avisa del nou perill i assegura que «abans, quan s'aixecaven edificis amb vint plantes, tothom es queixava perquè tapaven el sol i destruïen el paisatge; avui, que es fa el ma-

En pobles com l'Escaló, les cases han canviat definitivament el paisatge urbà.

d'urbanitzacions gegantines a les llargues platges del litoral no és escandalosa per força, però que els nostres petits ports i cales quedin submergits i ofegats pel formigó és realment imperdonable. De fet, aquesta destrucció del paisatge ha estat acompanyada d'un desequilibri ecològic, d'una explosió especuladora, d'un capgirament de les relacions socials, de la producció de forces de producció externes, d'un empitjorament ràpid

de la qualitat dels serveis i de la categoria dels turistes».

L'anàlisi de Barbaza sintetitza magistralment els errors irreversibles i els estralls irreparables que ha patit la costa en els darrers trenta anys. La situació d'indefensió i colonització patida per un país que, com diu Aragó, «s'ha acostumat a necessitar dels forasters», i en el qual «l'atractiu del paisatge va íntimament lligat a la seva supervivència», en un moment

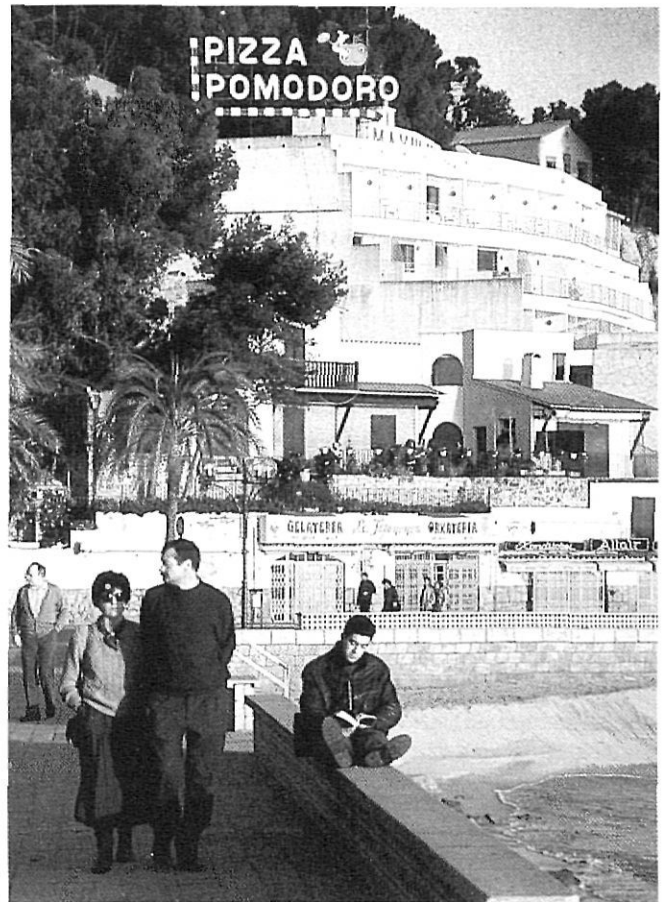
en què ens juguem «el ser o no ser de la Costa Brava», ha portat a una situació com l'actual en què molts ajuntaments es troben que els mateixos redactors dels plans d'ordenació urbanística, o arquitectes com Lluís Cantallops, no s'estan de proclamar que el *collectiu on ell està integrat* havia de sentir-se avergonyit davant la catàstrofe urbanística ocorreguda a la Costa Brava. Antics caps de serveis d'Urbanisme de la mateixa

teix però en comptes de fer-ho verticalment es fa horitzontalment, a molta gent li sembla bé».

Les noves barreres arquitectòniques sorgides amb la proliferació de les «cases per a barrufets» i els intents especulatius per aprofitar la primera línia de mar —ja s'està parlant de promotors que han presentat projectes de cases unifamiliars amb tan sols tres metres de façana—, han aixecat el crit d'alarma, i més ara que els experts han comprovat que moltes de les persones que adquireixen la segona residència a la Costa Brava ho fan amb la intenció de viure-hi permanentment un cop jubilats. La possibilitat que moltes urbanitzacions es converteixin en ciutats-asil i que molts ajuntaments, com el de l'Escaló, es trobin que a l'hivern hi visquin fins a 20.000 persones que no estan censades, ha fet que altres municipis aprovessin diferents normatives per impedir que als seus termes municipals es construïssin habitatges massa minúsculs.

El pas donat per Llançà, l'Armentera i Cadaqués a la costa i Puigcerdà a la Cerdanya podria ser un camí per recuperar el turisme de qualitat. Com puntualitzava l'alcalde de Llançà, Josep Maria Salvatella, «no volem que es construïssin cases que degradin i que semblin blocs de nínxols, perquè l'únic que fan és portar turisme de baixa qualitat».

Lloret canvia la fesomia a l'hivern i es transforma en un poble mort.

La gran concentració urbanística que viu la marina de la Selva, i la baixada del turisme, no han aturat pas un ritme de construcció que continua essent frenètic.

Generalitat, com Esteve Corominas i Noguera, revelen que el 42 per cent de la costa pertanyent a l'Alt Empordà, el 64 per cent pertanyent al Baix Empordà i el 84 per cent de la Selva, està edificada amb major o menor intensitat. Molts tècnics no s'expliquen que en els darrers deu anys, quan els plans parcials ja estaven en ple funcionament, «locs tan singulars com La Platera a l'Estartit, la cala d'Aiguafreda a Begur o cala Giberola a Tossa de Mar ja s'han edificat, i indrets com cala Castell a Palamós, Santa Clotilde a Lloret o Port Lligat a Cadaqués estiguin pendents d'urbanitzar-se i ocupar-se en funció del plantejament urbanístic propiciat per les institucions democràtiques».

La revisió del planejament

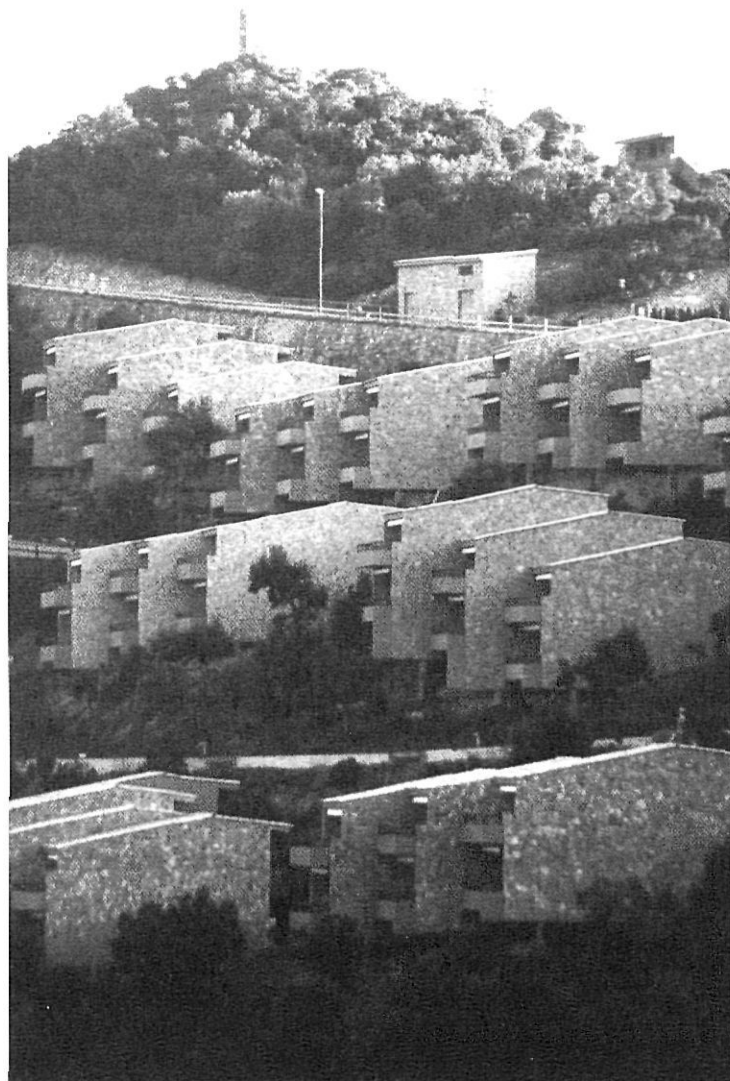
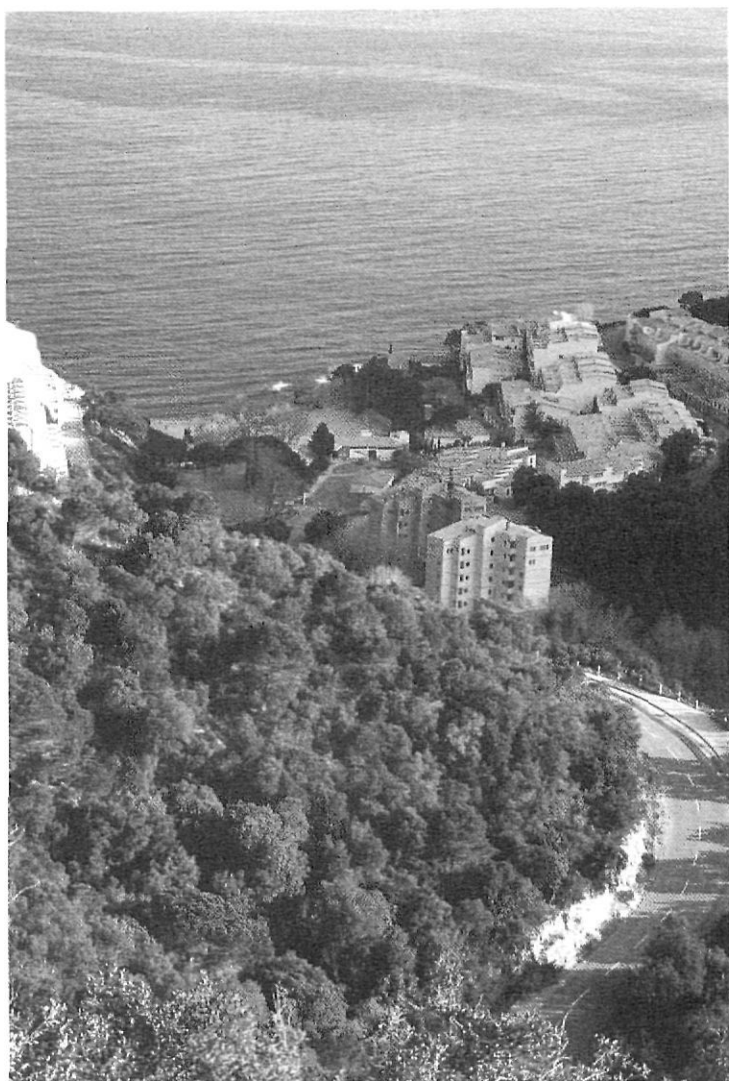
L'any 1979, el primer govern de la

Generalitat presidit per Jordi Pujol va endegar, conjuntament amb els ajuntaments, una campanya de revisió de la totalitat del planejament urbanístic existent. La necessitat de suplir ràpidament determinats plans, en la seva gran majoria desmesurats, especulatiu i mancats d'una previsió d'infraestructura, de dotacions, serveis i zones verdes, va portar a la revisió immediata d'aquells plans sense esperar l'elaboració d'un pla global per al sector costaner gironí. Deu anys després, sense que s'hagin acomplert les previsions, són molts els arquitectes que han fet notar que ha quedat penjat un debat global sobre el tipus d'oferta turística i la capacitat de creixement que pot continuar suportant la costa.

Amb semblant perspectiva, no ha d'estranyar ningú que els arquitectes i economistes insisteixin que és urgent redactar un pla director de la Costa Brava i que professionals com Xavier

Carceller recullin iniciatives sorgides a França i la Gran Bretanya, on entitats privades han adquirit grans extensions de terreny del litoral per protegir-lo i evitar l'especulació. Carceller assenyala la necessitat d'impulsar una política d'adquisició de sòl privat per convertir-lo en públic i fa un plantejament radical quan assegura que «per entendre el que cal salvar de la Costa Brava no calen grans esforços d'investigació; tan sols hem de protegir el que queda».

En la mateixa línia, Esteve Corominas concreta que és «en aquest moment, que s'ha revisat la totalitat del planejament urbanístic de la Costa Brava —exceptuant Santa Cristina d'Aro— quan el debat recobra actualitat. Per una banda els plans generals revisats proporcionen una informació exhaustiva, encara que dispersa, municipi a municipi, l'entreferència tota a un mateix període i, per l'altre

L'exemple de cala Salions i la recent urbanització de cala Giberola demostren que, com diu Cals, el primer negoci de la costa gironina no és el turisme sinó la construcció.

costat, aquests mateixos plans, si l'expansió econòmica actual es manté, esgotaran les seves previsions i hauran de ser revisats en els propers anys 90. Immersos en aquest entremig —continua Corominas— després de la primera revisió dels plans urbanístics de la democràcia i abans de la propera revisió, apareix, i jo crec que amb bon encert, el Pla d'Espais d'Interès Natural de Catalunya. La seva proposta és conceptualment senzilla pel que fa a la Costa Brava: reservar i protegir les àrees més significatives que resten sense ocupar, tot ajustant-se o respectant el planejament urbanístic aprovat. Això representa incloure el 38 per cent de la primera línia costanera dins de l'esmentat Pla d'Espais, que abasta les delimitacions fins a l'Albera, cap de Creus, aiguamolls de l'Alt Empordà, el Montgrí, aiguamolls del Baix Empordà, Montanyer de Begur, Gavarres i

massís de Cadiretes».

Altres tècnics, com l'economista Joan Cals, un dels participants al Primer Debat Costa Brava i autor de l'apèndix que acompanya la tesi doctoral de Barbaza, radicalitza les postures quan assegura que el problema fonamental de la franja costanera gironina «és que no hi ha una bona comprensió del que és la Costa Brava, perquè es parla d'una àrea turística amb una economia diversificada, l'activitat principal de la qual no és el turisme sinó la construcció».

Les segones residències

La tesi de Cals es veu abonada per la gran proliferació d'urbanitzacions de segones residències que Rosa Barba, redactora dels plans generals de Sant Feliu, Castell d'Aro i Tossa de Mar, defineix com «un pro-

cés patològic que s'ha de tallar, perquè s'estan menjant el territori». Si és té present que les urbanitzacions de segona residència que des de fa trenta anys s'han creat a la costa ocupen una extensió equivalent a dues vegades el terme municipal de Barcelona, i que la seva proliferació no ha anat acompanyada de la creació de la infraestructura urbana suficient, sobretot en les zones més acostades a les platges, no pot estranyar ningú que la majoria dels tècnics afirmi que les segones residències hipotequen els municipis.

Una àrea com aquesta, de 578 quilòmetres quadrats, amb una població fixa de 140.000 persones que suporta quatre milions de visitants estivals i que està constantment sotmesa a la pressió dels habitants de les grans ciutats, que segons expressió afortunada de l'alcalde guixolenc, Josep Vicente, «han convertit els pobles del

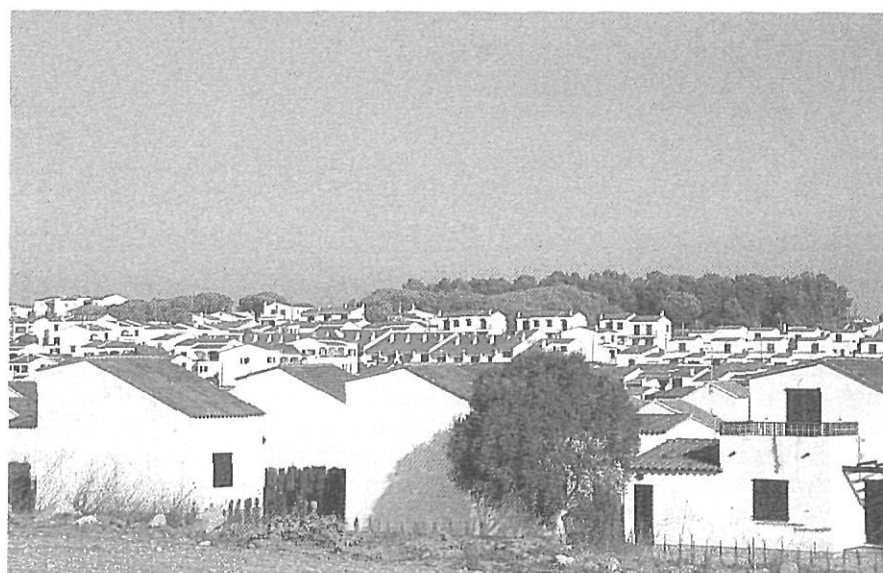
Un crit d'alerta a la Generalitat

Un mes després que el Segon Debat Costa Brava presentés les conclusions definitives, la Diputació de les comarques gironines aprovava per unanimitat la moció del grup socialista per la qual es dirigia al Consell Executiu de la Generalitat perquè elaborés, conjuntament amb els diferents organismes i institucions que actuen al litoral gironí, un pla d'actuació per a la Costa Brava.

La petició, consensuada pels convergents i els socialistes, demana que el pla sigui redactat pel Consell Executiu de la Generalitat amb la col·laboració de la Diputació de Girona, els Consells Comarcals de l'Alt Empordà, Baix Empordà i la Selva, la Mancomunitat Turística de la Costa Brava, el Consorci de la Costa Brava, el Patronat de Turisme Costa Brava Girona i els ajuntaments del litoral gironí. El pla, definit per Josep Arnau com «un acord que no és gens senzill ni trivial, perquè darrera d'això hi ha problemes de comunicació i funcionament», també fou valorat molt positivament pel socialista Tomás Sobrequés, qui assegurà que «la petició al Consell Executiu no és un pur tràmit sinó que posa de manifest unes inquietuds i la realitat del territori».

L'arquitecte Pere Solà, un dels impulsors del debat de Begur, valorà l'acord de la Diputació com «de vital importància, un pas molt important perquè suposa la implicació de les institucions en el projecte comú d'intentar salvar el poc que queda de la Costa Brava». Com assegurava l'economista Joan Cals, «Generalitat, a la Costa Brava, ara et toca jugar a tu».

L'acord pres per la Diputació de les comarques gironines pot ser el primer pas per començar aquest joc.

Les cases assequibles, petites i confortables, han estat batejades pels arquitectes com a «pitufes» i s'han convertit en una de les plagues urbanístiques dels darrers deu anys.

litoral en aspirina contra els mals urbans», no ha pogut sostreure's a les pressions especulatives. Les pressions han aconseguit que els plans d'ordenació urbanística no s'assemblin en res als resultats. Les pressions han provocat situacions tan incongruents com que s'elaborés el pla general d'una població sense que es tingués la taxació cadastral dels terrenys fins cinc anys després. Com assegurava Pere Solà, un dels organitzadors del Debat de Begur, a la *Revista de*

Girona, «els ajuntaments ocupats en resoldre els dèficits bàsics de la població en matèria d'infraestructura urbana i equipaments no han impulsat el desenvolupament urbà atenent els criteris i pautes que indiquen els plans generals aprovats. Les dificultats —continua Solà— sorgeixen de la inadequació i desajustament entre la valoració de la inversió programada i els recursos municipals disponibles». Sense devaluar la feina feta amb els plans d'ordenació, Solà puntualitzà que, «amb una visió a escala territorial, els plans van quedar a mig camí respecte d'opcions decidides per evitar la degradació de l'ecosistema, però foren proposades per reordenar les ciutats del litoral. Els plans de la Costa Brava —conclou— contenen l'antídoto físic contra l'expansionisme desenfrenat».

Entre la nostàlgia i el futur

Amador Ferrer i Aixalà, l'arquitecte redactor del PGÓ de Roses, que va actuar com a portaveu de la professió en la taula rodona que, amb la participació del director general d'Urbanisme, J.A. Solans, els alcaldes de Palamós i l'Escala, Josep Ferrer i Rafael Bruguera, a més de Joan Cals,

El tribut al turisme i a l'especulació ha estat molt elevat, la Costa Brava ha perdut, i per sempre, el seu paisatge natural i humà.

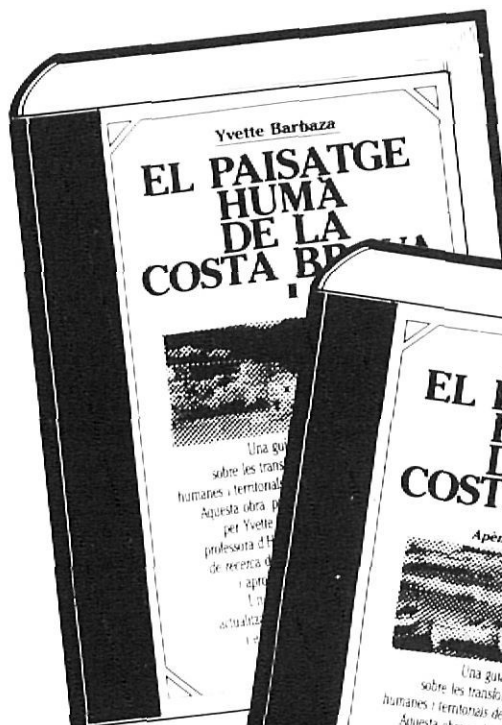

va tancar les jornades de Begur, és clar en aquest punt: «el planejament urbanístic municipal d'aquests darrers anys ha fet molt i ho ha fet bé, encara que la gestió posterior en determinats casos hagi estat insuficient per manca de mitjans. Els ajuntaments de la Costa Brava, que suporten un total de quatre milions de persones cada estiu, no tan sols han tramitat i aprovat aquests plans, sinó que els han engegat amb entusiasme, cercant els recursos tècnics i econòmics».

El diagnòstic de Ferrer quasi coincideix amb el de Solans, quan afirma que, «des de fa deu anys, a la Costa Brava no hi ha hagut actuacions il·legals. Penso que hem intentat reordenar molta de l'herència que teníem i que no era gens fàcil, ja que el procés ordenador s'està fent en un moment de gran eufòria econòmica i en el sector constructor».

Solans no es mostra partidari d'un pla director de la Costa Brava i sí de construir el paisatge «de baix cap amunt», ja que «cal una anàlisi particular de cada cas de la Costa Brava. D'aquí podem deduir que el que és bo per a Blanes o Lloret no és el que correspon a Palamós o Palafrugell, no té res a veure amb Roses i menys amb Cadaqués». Defensor de la qualitat

per sobre de la quantitat i de posar en funcionament, com a Califòrnia, taxes que serveixin per pagar el creixement. Solans veu clara la salvació de la costa quan, analitzant les jornades de Begur, assegura: «Hi havia molta nostàlgia del que ells somiaven que podia haver estat el planejament. De nostàlgies, no en vivim. Vivim de corregir i analitzar el que fem».

De venda a totes les llibreries

edicions 62

El paisatge humà de la Costa Brava

Yvette Barbaza

Cultura Catalana Contemporània, XX (2 volums). 496 i 674 pàgines

Una obra monumental que estudia en profunditat i amb una sòlida base documental la geografia, la història i l'economia de la costa empordanesa.

edicions 62